

Doğu ve Batı Mekânsal Tasarım Sürecinin Aktif Yaşlanma Açısından Ele Alınışı

Yazar

Dr. Nihal Arda Akyıldız

ISBN: 978-605-2233-25-2

1. Baskı

Aralık, 2018 / Ankara

100 Adet

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 291

Web: grafikeryayin.com

Kapak, Sayfa Tasarımı,

Baskı ve Cilt

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık
Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

1. Cadde 1396. Sokak No: 6

06520 (Oğuzlar Mahallesi)

Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafiker@grafiker.com.tr

Web : grafiker.com.tr

Çok Kıymetli Aileme,
Canım Oğullarım; Aral ve Boran Akyıldız'a...

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ	7
RESİMLER LİSTESİ	8
TABLolar LİSTESİ	8
ÖN SÖZ	9
DOĞU VE BATI MEKÂNSAL TASARIM SÜRECİNİN AKTİF YAŞLANMA AÇISINDAN ELE ALINIŞI	11
GİRİŞ	11
MEKÂN KAVRAMI	13
1. İlk Topluluklarda Mekân Algısı	24
2. Modern Mekân (Kent/Şehir) Tarihi	29
3. Batı Topluları	45
3.1. Mekânsal Yapı	45
3.2. Toplumsal Yapı	58
4. Doğu Topluları	66
4.1. İslam Topluları	66
4.1.1. Toplumsal Yapı	67
4.1.2. Mekânsal Yapı ve Şehir Tarihi	69
4.2. Uzak Doğu Topluları	80
4.2.1. Mekânsal ve Toplumsal Yapı	80
4.2.2. Uzakdoğu Demografik Yapı Değişimleri	90
5. Türkiye'deki Şehir Gelişim Süreci	96
5.1. Osmanlı Dönemi	96
5.1.1. Mekânsal Yapı	97
5.1.2. Toplumsal Yapı	109
5.2. Cumhuriyet Sonrası Dönem	115
5.2.1. Mekânsal Yapı	127
5.2.2. Planlı Döneme Geçiş ve Toplumsal Yapı Değişimleri	136
6. Aktif Yaş Alma İçin Evrensel Tasarım İlkeleri	150
6.1. 'Yaş Dostu Kent' Kavramı	154
6.2. Modern Dünyada Yaş Dostu Mekân Algısı	166
7. Sonuç ve Öneriler	173
KAYNAKLAR	179
ÖZGEÇMİŞ	187

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Avrupa Nüfusu ve Avrupa'da Ortalama Yaş.....	64
Şekil 2. Dünyada ve Türkiye'de Yaşlı Nüfusu Karşılaştırması.....	65
Şekil 3. Türkiye'de Nüfusun Büyüme Hızı.....	116
Şekil 4. Nüfus Dönüşüm Aşamaları.....	117
Şekil 5. 1950-2023 Yıllarına Ait Nüfus Piramitleri.....	118
Şekil 6. Nüfusun Yaş Dağılımı.....	122
Şekil 7. Doğurganlık Düzeyinde Yaşanan Değişim, 1923-2012.....	124
Şekil 8. Türkiye'de Kentleşme Süreciyle Birlikte Kır-Kent Nüfus Oran Değişimleri.....	128
Şekil 9. Avrupa Ülkeleri 2050 Yılı Nüfus Projeksiyonu.....	156
Şekil 10. Avrupa Ülkelerinde Ortalama Yaşam Süreleri.....	156
Şekil 11. 65 Yaş Kadın ve Erkek Yaşam Beklentisi 2010-15 ve 2060-65.....	157
Şekil 12. Yaş-Dostu Kent Uygulamalarını Gösteren Harita.....	162
Şekil 13. Aktif Yaşlanmanın Belirleyici Faktörleri.....	164
Şekil 14. Yaşam Süreci Boyunca Fonksiyonel Kapasiteyi Koruma.....	165
Şekil 15. 1950-2050 Yılları Arasında Avrupa Birliği'nin Artan Yaşlı Nüfusu, 2025 ve 2050 İçin Verilen Tahmini Değerler.....	166
Şekil 16. 1993-2006 Yıllarında Danimarka'da Kişi Başına Kat Edilen Mesafe (km/yaş).....	167
Şekil 17. 1999-2006 Yıllarında Birleşmiş Krallık'ta Kişi Başına Kat Edilen Mesafe (km/yaş).....	167
Şekil 18. 1985-2005 Yıllarında Hollanda'da Kişi Başına Kat Edilen Mesafe (km/yaş).....	168

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim 1. Homo Sapiens Evi	25
Resim 2. Neolitik Dönemi Tasviri	26
Resim 3. Çatalhöyük Kent Görünümü	27
Resim 4. Mezopotamya, Zigurat Örneği.....	27
Resim 5. Stonehenge, Salisbury, İngiltere.....	28
Resim 6. Birkenhead Park planı	51
Resim 7. Birkenhead Park Plan Perspektifi.....	51
Resim 8. Central Park Kurulduğu Döneme Ait Resim.....	52
Resim 9. Central Park'ın Bugünkü Görünümü.....	53
Resim 10. Şehrin Camisi, Hem Bir Kamusal Alan, Hem de Sokakları Bağlayan Ana merkez.....	71
Resim 11. İslam Şehirlerinden Medine'nin O Döneme Ait Tasvirsel Resmi.....	77
Resim 12. İslam Sokak Yapısıyla Bütünleşen Şehir Hayatı Tasviri.....	79
Resim 13. Pagoda Plan ve Görünüşü	83
Resim 14. Osmanlı'da Şehir Hayatına Ait Bir Kesit.....	112
Resim 15. Abdülhamit'in Sosyal Hizmet Uygulamalarından Etfal Hastanesi	114
Resim 16. Hermann Jansen'in Kale Bölgesini İçine Alan Ankara Şehri İmar Planı (1932).....	127

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Japonya'da Yaş Grubuna Göre Nüfusun Oranları (1950-2050)	94
Tablo 2. Bağımlılık Oranlarının Değişimi, 1935-2075 (%).....	125
Tablo 3. 1950'lerden 2000 Sonrası Döneme: Farklılaşan Üç Dönemde Kentsel Dönüşüm Olgusu ve Uygulamaları.....	131

ÖN SÖZ

Dünyanın doğu ve batısındaki toplumlarının mekân üretim süreçleri incelendiğinde, her toplumun kendi tarihsel süreçlerine koşut olarak kültürel, sosyal, ekonomik ve demografik yapılarına bağlı mekânları üretmeye devam ettiği gözlenmektedir. Bu farklı mekân üretim süreçleri Lefebvre'nin tanımıyla, 'mekânın temsilleri-temsilin mekânları' diyalektiğinin bir sonucu olarak 'mekânsal pratikler' üzerinden gerçekleşmektedir. Mekân üretim kavramı diyalektiğin bir sonucu olarak değişimi doğuran etkileşimlerle birlikte, ortaya çıkacak mekânsal pratiklerle de ifade edebilmeyi mümkün kılmaktadır. Kavram diyalektiğin temelinde yatan, hareket ve değişim olgusu üzerinden ele alınarak; bizi çevreleyen toplumun algı ve duygularının, yine toplumun alışlagelmiş mekân alışkanlıklarıyla sürekli etkileştiği ve bu etkileşimin birbirlerini dönüştürdüğü ifade edilebilmektedir.

Sanayileşmeyle birlikte toplumlarda düzensiz ve kontrolsüz bir biçimde yaşanan nüfus hareketi, mekânsal açıdan kentlerde, gecekondulaşma ve sağlıksız kentleşmeyi de beraberinde getirmiştir. Her toplum kendi kültür yapısı ile ve coğrafyasının da elverdiği ölçüde bazı mekânsal çözümler ve buna bağlı planlamaları etkin uygulamalarla sorunlarla başa çıkmaya çalışmıştır.

Kentlerde yaşanan yapısal değişim; mekânsal problemlerinin yanı sıra, yeni tecrübe etmeye başladıkları kent hayatına adaptasyon, dualizm ve kentleşme çabaları gibi pek çok sosyal sorunla baş etme çabalarını da güçleştirmektedir. Kırsal alanların bir takım sosyo-ekonomik nedenlerle boşaltılması; kent nüfusu ve fiziki yapısını da dönüştürürken, toplumun ağırlık merkezi de değiştirmiştir. Bu nüfus hareketi, göç alan ve göçü kabul eden nüfusun her alanda hayatını değiştirirken, aynı dönemlerde yaşanmakta olan modernite süreciyle birlikte aile yapısı dönüşümünün yarattığı sorunlar da artık tüm toplumu etkilemiştir. Modernitenin değiştirdiği algı, aile yapısı, göç, gecekondulaşma ve kentleşme gibi yapısal değişikliklere uyum sağlama çabasındaki yaş alanlar; hem mekânsal, hem de sosyal koşulların iyileştirilebilmesiyle etkin ve aktif olarak gündelik hayata katılım düzeylerini artıracaklardır. Kentler ve

içinde barındırdığı tüm yaşamsal alanların; evrensel tasarım ilkeleri doğrultusunda, aktif yaşlanmayı destekleyerek, tüm yaş gruplarını kuşatarak planlanması ve revize edilmesi beklenmektedir. Bu anlayışla planlanan kentler, daha ‘yaş dostu mekânlar’ olarak; yaşlılar da dâhil tüm bireylerin hayata eşit fırsatlarla, etkin ve aktif olarak katılımını mümkün kılması açısından önem kazanmaktadır.

Batı toplumlarında söz konusu ihtiyaçlar doğrultusunda evrensel tasarım ilkeleriyle birlikte şekillendirilip ortaya atılan “Yaş Dostu Kent” kavramı, sadece batıda değil, tüm dünyada ses getirmiş ve farklı çözüm yöntemleri yeni yaklaşımlarla ele alınmıştır. Geliştirilen mekân dizayn anlayışları farklı olsa da kentsel çözümlerde ve makro planlamalarda yaş dostu kent uygulamaları sıkça görülmeye başlamıştır. Bu uygulamalar mekânın tüm üretim düzlemlerinde yaş alanların yaşadığı sorunlar için; farkındalık, empatik duyarlılıkları da dikkate alma çabasını getirmiştir.

Çalışma yaş dostu mekânların tasarımının yaygınlaştırılmasının; toplum refahını yükselten, tüm yaş gruplarını kuşatarak hizmetlere ulaşım açısından fırsat eşitliğini destekleyen bir sosyal proje olduğunu ortaya koymuştur. Sosyal hayatın inşası için bir araç olan mekânsal planlama kararları vasıtasıyla; yaş almakta olan tüm bireylerin gündelik sosyal hayata katılım düzeylerinin artırılması için mekânsal yaşam düzlemlerine eşit katılımcı fırsatlarının sağlanmasının yanı sıra, sosyal ve mekânsal çevrelerin aktif yaşlanmayı destekleyerek yapılandırılması için konu ele alınmıştır.

Dünya kentleri bu anlamda büyük çalışmalarla revize edilerek yeniden planlanırken; bu çalışmalar için gereken hukuksal, ekonomik, sosyal ve mekânsal tüm dönüşümleri uygulamaya geçirmektedirler. Her yaş grubuna uygun planlamalar yapabilmek için ‘yaş dostu kent’lere duyulan ihtiyaç nedeniyle, dünyadaki uygulamalarla karşılaştırılmasına gerek duyulmuştur. Çalışmada, Batı ve Doğu toplumlarında değişen demografik ve sosyal yapıları içinde mekânın birey ve toplumla olan ilişkileri, kent yapıları ve planlama kararları ele alınmıştır. Ayrıca ülkemizdeki mekânsal yapı sosyal ve demografik yapı ile birlikte ele alınarak; Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyet sonrası dönem olarak ele alınarak incelenmiştir. Bu çalışmada, tüm dünyada artık her toplum için önemli bir olgu haline gelen aktif yaşlanma, evrensel tasarım ilkeleri ve yaş dostu kent kavramları da incelenecektir.